

Een rustige winterzit

Het zij zo, de bijen zijn ingewinterd. Nog niet zo lang geleden leek alles zo eenvoudig. Voor 1 oktober het wintervoer in de volken en zorgen voor een ongestoorde winterzit. Bestrijden van de varroamijt, het verplichte nummertje bijenvolken openen midden in het koude jaargetijde en onze (nog) summiere kennis over het ontstaan van winterbijen hebben dat patroon danig op z'n kop gezet. We weten inmiddels ook al weer heel wat jaren dat het afvoeren slechts de laatste handeling is van een serie die inwinteren tot een succes kunnen maken. 'Kunnen maken', want tijdens de uitwintering 1996 heb ik heel wat volken gezien die bol stonden van de nosema. Veel dode bijen, bevuilde kastwand/raten en volkjes die nauwelijks nog levensvatbaar waren. Roer noemden we dat vroeger. Gaan we even voorbij aan te zwak ingewinterde volken, dan wordt al snel met een beschuldigende vinger naar de varroamijt gewezen. Voor de imkers op Terschelling gaat dit echter niet op want zoals u weet komt de varroamijt hier (nog) niet voor. Vanwaar dan toch die slechte uitwintering bij meerdere imkers? De winter '95/'96 was koud, hier in het noorden gemiddeld zelfs 2 graden kouder dan in het midden van het land. Bijna drie maanden konden de bijen niet uitvliegen. Maar dat gold voor alle bijen, ook voor de volken die wel sterk uit de winter kwamen. De winter was echter niet alleen koud, maar er stond ook veelvuldig een harde wind. Een slechte uitwintering kwam vooral voor bij volken waar onvoldoende windbeschutting aanwezig was. Een factor waar te weinig rekening mee wordt gehouden. Hieraan kan een ieder werken, zelfs nu nog.

Nogmaals 'winterbijen'

Waarom ook een ieder heeft kunnen werken is het inwinteren van sterke volken of beter gezegd, volken met een overvloed aan winterbijen. Over het ontstaan van winterbijen is een aardige hypothese ontwikkeld aan de hand van praktische ervaringen van een groep Poolse imkers op bezoek bij onze Leidse collega's. Als belangrijkste voorwaarde voor het ontstaan van winterbijen kwam naar voren dat de volken vanaf juli moeten kunnen beschikken over een ruime voedselvoorraad. Even terzijde. Op zichzelf blijft het natuurlijk een wonder dat tegelijkertijd bijen worden geboren uit cellen op dezelfde raat waarvan de ene al het werk gaat doen dat je van een bij mag verwachten en reeds na vijf weken sterft, terwijl andere een teruggetrokken

leven leiden, een eiwitvetlichaam opbouwen en zich ontwikkelen tot langlevende winterbijen. Maar ik dwaal af. In Bijen van april 1995 reageerde Dick Vunderink op de hypothese over het ontstaan van winterbijen. Hij vroeg zich af of imkers die nog intensief op de heide imkeren hebben kunnen waarnemen dat zo'n late inwintering nadelige effecten had op de voorjaarsontwikkeling. Reacties zijn tot nu toe uitgebleven. Vanuit mijn eigen situatie kan ik de vraag, onder voorbehoud van een tweejarige praktijkervaring, beantwoorden. Een aantal van de volken die ik verzorg bevliegt vanuit de thuislocatie namelijk de heide, terwijl een ander aantal rond half juli naar de Bosplaat wordt gebracht om het bloeiende lamsoor te bevliegen. Als voorbereiding op de heidedracht is de onderbak propvol broed en voer. In de lage honingkamer komt aan elke zijkant en ergens in het midden een uitgebouwde raat en de bak wordt verder opgevuld met strookjes voorbouw. Ook dit jaar is het me gelukt raathoning te oogsten. Na het afnemen van de honing begin september wordt rustig afgevoerd. Voorjaar 1996 kwamen de heidevolken sterk uit de winter, beduidend sterker dan de lamsoorvolken. De lamsoorvolken beschikten half april over drie à vier raten broed tegen zes tot negen bij de heidevolken. Het late inwinteren van de heidevolken heeft dus geen nadelig effect gehad op de voorjaarsontwikkeling. Maar er is ook volledig voldaan aan de voorwaarden zoals geschetst door de Poolse imkers, een ruime voedselvoorraad tijdens de zomermaanden, veel broed tot het einde van de heidedracht (de laatste inspectie) en daardoor de mogelijkheid tot het ontstaan van winterbijen. Honing is niet alles! Aan de hand van de broedstand in het voorjaar heeft men gezien dat de lamsoorvolken bij de uitwintering beduidend zwakker waren dan de heidevolken. Bij navraag kreeg ik van een aantal geroutineerde imkers te horen dat de indruk bestaat dat dit jaarlijks het geval is. In het verleden viel het wel op, maar men maakte er zich niet druk over. De volken kwamen daardoor pas laat in zwermstemming en met een beetje moeite konden ze ongedeeld naar het lamsoor worden gebracht. Alles draaide om het lamsoor en er was dus niets aan de hand. Het is echter wel degelijk mogelijk om ook voorjaarsroning te oogsten van kruipwilg, paardebloem en andere vroege bloeiers, maar dan moet er anders worden geïmkerd. Blijft de vraag waarom de lamsoorvolken tijdens de uitwintering zwakker zijn dan de volken op de thuislocatie, want ook de lamsoorvolken vertrekken half juli naar de

Bosplaat met broed in alle stadia en voldoende voedsel. We meenden het te weten. Tot twee jaar geleden stelde het lamsoor bijna nooit teleur. Ik heb het meegemaakt dat een volk in een week tijd een bak kunstraat van broedkamerformaat volledig had uitgebouwd en gevuld met goeddeels verzegelde honing! Na afloop van de dracht was er in de lamsoorvolken echter geen of nauwelijks broed aanwezig. De verklaring voor de slechte conditie van deze volken in het volgende voorjaar leek duidelijk. Het broednest was tijdens de dracht verhonings en alle beschikbare bijen hielden zich bezig met het indampen en verzegelen van de honing. Totaal 'bezeten' door de haaldrift bleef de ontwikkeling van winterbijen achterwege, vandaar de zwakke uitwintering. Er ontstond nu de volgende gedachtengang.

- a). Weinig winterbijen ontstaan als een volk in juli/augustus voedselgebrek heeft. Alle krachten worden ingezet om voedsel te verzamelen. In deze armlastige volken komt de broedaanzet nagenoeg tot stilstand (stress-situatie).
- b). Weinig winterbijen ontstaan als het broednest in juli/augustus verhonings door zware dracht (stress-situatie).

In 1995 stelde de lamsoordracht enigszins teleur, in 1996 was dit ook het geval (afgezet tegen Terschellinger begrippen). Natuurlijk was er wel honing, ook in de broedkamer, maar tijdens een bezoek aan het bloeiende lamsoor in augustus bleek vooral het massaal voorkomende ogentroost te worden bevolgen. Ook het zilverschoon had belangstelling van de bijen. Terug naar de volken. Bij thuiskomst bleek het aantal raten broed bedroevend laag. Twee kleine plakjes gesloten broed in volk 1 en in het geheel geen broed in volk 2. In deze volken was geen grammetje stuifmeel aanwezig! En de heidevolken? Bij het afnemen van de honing bleken er nog zes tot tien raten broed aanwezig en in de broedkamer brede randen honing en stuifmeel.

Een hypothese herzien

De theorie over het ontstaan van winterbijen moet worden bijgeschaafd. Ik denk dat we een duidelijke scheiding moeten maken tussen hoofd- en bijzaak. In de ontwikkeling van een bijenvolk is in grote lijnen de verandering van de daglengte te herkennen. De aanvankelijk trage toename ervan in januari weerspiegelt zich in het beleggen van de eerste cellen door de koningin, gevolgd door een sterke toename in de volgende maanden. Naarmate de zomer vordert, nemen daglengte en broedcapaciteit van het volk af. Wat bovenstaande met het ontstaan van winterbijen

te maken heeft? Naar mijn bescheiden mening alles. Winterbijen ontstaan in een bijenvolk vanaf juli, in een toenemend aantal naarmate de daglengte versneld afneemt. De afnemende daglengte is de grote regelkees. Maar dan moet er wel worden voldaan aan een aantal andere voorwaarden, ruim voldoende voedsel en dan niet alleen honing en/of suikeroplossing, maar ook en vooral stuifmeel. Hoe kunnen bijen anders een eiwit-vetlichaam opbouwen? En hiermee zijn we weer terug bij af. Zorg dat er in het najaar voldoende stuifmeel voorhanden is. Vers of raten met stuifmeel die in het voorjaar uit de volken zijn gehaald.

Met melk meer mans

Die fraaie etiketten op onze honingpotten ogen goed, maar het is een ellende om ze weer van het potje af te halen. Het is vooral zoveel werk, omdat je de lege glazen altijd met zakken vol terugkrijgt van je vaste klanten. Een beetje vuil zijn ze dan nog, wat plakkerig en in het volle bezit van etiketten en codenummer. Dan komt het werk: afwassen, laten weken, krabben met een mesje, wasbenzine, vloeken. En dat alles om weer een aantal nette potten ter waarde van 45 cent per stuk op zolder te kunnen zetten. Sinds een gouden tip van Nel Wijffels doe ik dit werk fluitend! Ik plak namelijk de etiketten voortaan met... melk! Plakt uitstekend, hecht goed, ook op de lange duur en lde etiketten kunnen gemakkelijk afgeweekt worden. Krabben en schuren hoort dus tot het verleden. Dit plaksel is bovendien uiterst goedkoop. Werkwijze: schoteltje melk, sponsje erin, etiket erover halen, op het potje plakken en goed laten drogen. Het ei van Columbus. Bedankt Nel, aldus Ine Jellema in D'n Balkumse Bie.

Het weer in november

In de periode 1961-1990 scheen de zon gemiddeld 55 uur, viel er 79 millimeter neerslag en bedroeg de gemiddelde maximumtemperatuur 8,9°C.

November-maanden

Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max.temp (°C)
1991	normaal	zeer nat (112)	normaal
1992	normaal	zeer nat (117)	zacht (10,8)
1993	zeer zonnig (79)	droog (51)	zeer koud (5,1)
1994	normaal	droog (48)	zeer zacht (12,6)
1995	zeer zonnig (83)	droog (43)	normaal

Geraadpleegd

Jellema, I., Met melk meer mans. D'n Balkumse Bie, 96(2): 9, Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius, Berlicum